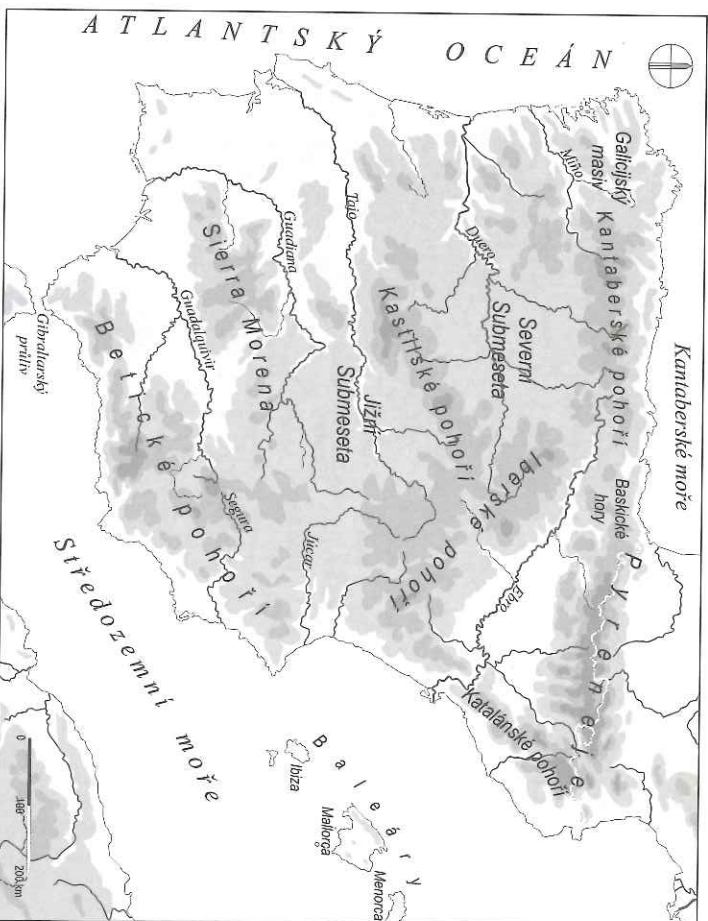

Evropa, hory, moře, sucha a patria chica – krátká poznámka o geografických a klimatických podmínkách a jejich vlivu na dějiny Španělska

ninulosti. Některé jsou možná přesnější faktogram, jak jsou obtěžkány různými významy a sub-jehy, nikoliv pravda.“ Snažil jsem se to při psaní le na paměti.

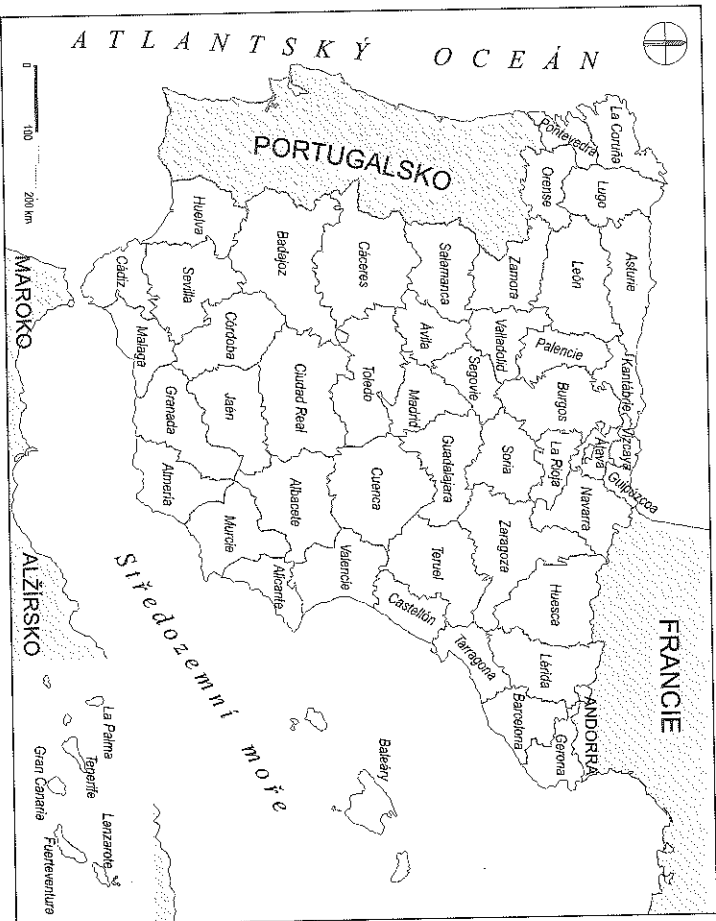
Bylo by určitě možné interpretovat španělskou historii jako neustálý zápas o to, zda bude země patřit do západní Evropy, či zda zůstane na její periferii coby jakási kulturně velmi specifická přechodová fáze mezi evropskou a africkou tradicí; Alexandre Dumas konečně kdysi prohlásil, že „Afrika začíná v Pyrenejích“. Což ovšem zdaleka nemusí nést jenom automaticky se nabízející negativní konotace. Příznivce i v české historii často se vyskytující metafora „mostu“ jistě potěší, že toto obrazné pojmenování lze plodně uplatnit také při popisu španělské historie. Španělsko, od Evropy odděleno vysokými a nepřístupnými Pyrenejemi, zatímco od Afriky pouze 14 kilometrů širokým Gibraltarským průlivem, skutečně mnohokrát zařadungovalo jako jakýsi most mezi Evropou a Afrikou. Přičemž zejména v období muslimského vpádu na Pyrenejský poloostrov šlo o mimořádně důležité spojení, kdy se z tehdy kulturně mnohem vyspělejšího světa islámu přes most v podobě španělského Al-Andalus do Evropy znovu propašovávaly na starém kontinentu již beznadějně poztrácené poklady antické kultury. Zdůrazněme, že nebyl onoho španělského „mostu“ a toledské překladařské školy, jen máločko v Evropě by se dnes mohl cítit potomkem Sókratovým, Platónovým či Aristotelovým. Na druhou stranu je zjevné, že právě tato hraniční poloha přinášela Španělsku často jistou schizofrenii. Západní Evropa, reprezentovaná zejména sousední Francií, byla na Pyrenejském poloostrově mnohokrát vnímána značně dichotomicky, buď jako vzor hodný následování, či naopak jako nebezpečná hrozba pro španělskou tradici a identitu. Někdy převládla gravitace evropská: svatojakubská cesta sloužila jako pupec štůra spojující Pyrenejský poloostrov se Západem, který nakonec významně napomohl vítězství křesťanů při reconquistě Španělska na úkor islámu; císař Karel V. pak předložil světu svůj univerzalistický projekt, který zemi plně integroval do habsburské velmocenské politiky na celoevropské, ba dost možná i celosvětové úrovní; po smrti diktátora Francka se španělsko jasně přiklonilo k Evropské unii a evropským hodnotám a stalo se jedním z nejspoléhivějších motorů evropské integrace. V jiných obdobích bylo ovšem španělsko mocně přitahováno spíše ke světu islámskému a nebyly to periody krátké, výrazná je tato tendence třeba mezi 8. a 12. stoletím, kdy podstatná část země fungovala ve značně „neevropském“ módu Al-Andalus. Někdy mezi španěly převládly obavy z cizlho, odlišného, evropského a následně se země uzavřela sama do sebe a obrnila se kruvným dosti agresivní xenofobie: jako dokonaly příklad by mohla posloužit epocha habsburských Filipů ve druhé polovině 16. a první polovině 17. století, případně španělský ultratraditionalismus v průběhu 19. století, symbolizovaný zejména kařismem.

Každý, kdo chce skutečně pochopit španělskou historii, by měl začít detailnějším pohledem na mapu Pyrenejského poloostrova, která pomůže objasnit

Hory, pohoria a řeky na Pyrenejském poloostrově

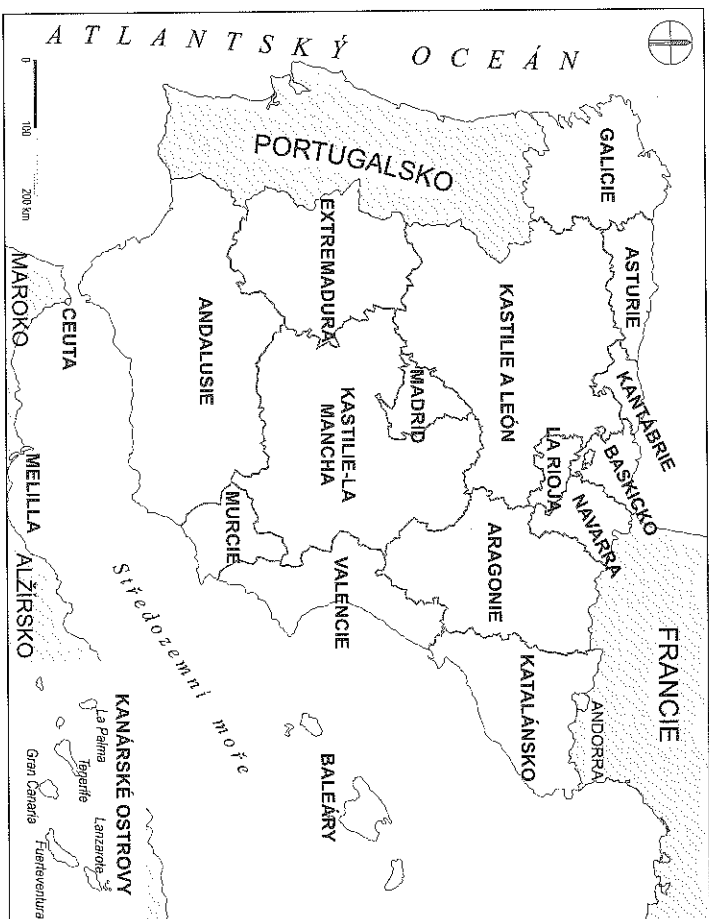
celou řadu jevů a tendencí, jež španělské dějiny provázejí od samotných počátků mnohdy až do dnešních časů. V první řadě je to mimořádný význam moře, vždyť Španělsko (počítáno bez Baleárských a Kanárských ostrovů) disponuje více než 4000 kilometry pobřeží, zatímco k západní Evropě (Francii) je poloostrov napojen necelými 500 kilometry pyrenejského hřebenu. Jestliže poloostrovní poloha, podtržená hradbou Pyrenejí oddělující Španělsko od zbytku západní Evropy, nahrávala často izolaci, moře naopak přiváželo cizince a rozmanité exotické kultury a vlivy. Z tohoto pohledu sehrálo významnou úlohu zejména to Středozemní, jehož vlny přinesly na břehy Pyrenejského poloostrova nejprve Féniciany, Řeky a Kartágince a posléze i Římany, kteří proměnili Hispánii v takřka kompletně romanizovaný prostor. Atlantický oceán zase od 15. století umožňoval španělskou expanzi na západ a právě přes něj španělští (a portugalská) mořeplavci, dobývající celé lidské historie, tj. objevitelé, dobytci a kolonizátoři Nového světa. Moře tedy vždy fungovalo jako jakási spojka Pyrenejského poloostrova s okolním, ale i velmi vzdáleným světem. Právě moře současně rozdělilo španělskou společnost na dvě různé a dobře patrné skupiny. Blízkost moře obvykle znamená větší otevřenost světu a novinkám, vyšší flexibilitu a výraznější adaptabilitu na změny všeho druhu. Vnitrozemí naopak vyniká konzervatismem, rigidní setrvačností, výraznou nechuť k modifikacím zavedeného, strachem z vnějších vlivů nezřídka

Padesát španělských provincií

ústřím do otevřené xenofobie. Není jisté náhodou, že v přístavu Cádiz spatřila světo světa první, značně liberální ústava, zatímco Kastilie na Centrální mesetě po celá staletí přímo archetypický hájíla tradici a nehybnost. Ještě dnes sami Španěle rádi upozorňují na hmatatelné rozdíly v mentalitě a přístupu k životu u obyvatel dvou měst na jihu, která dělí sotva hodinka jízdy autemobilem: přístavní Malagy a vnitrozemské Granady.

Satelitní sílnky potvrzují na první pohled příměr, který pro mapu Španělska vynysleli historici již před mnoha generacemi: obrovská nážoutká býčí kříže (*infinita piel de toro amarillenta*). Jakkoliv se tomu průměrný český návštěvník, obeznámený zejména s plážemi na pobřeží, zřejmě bude zdřáhat uvěřit, Španělsko je jednou z nejhornatějších zemí Evropy. Zmíňme jenom ta opravdu nejvyšší a nejdůležitější pohory: Na severozápadě se tyčí Galicjský masiv (*Sistema Galaticó*), na severu Kantaberské pohory (*Cordillera Cantábrica*), na západ od Madridu Sierra de Guadarrama a Sierra de Gredos, mezi Extremadurou a Andalusií Sierra Morena, nad Granadou Sierra Nevada. Na severu i na jihu země doplňují tuto pozoruhodnou horskou mozaiku skutečné velehory, nejvyšší hora Pyrenejí, Pico de Aneto, měří 3404 metrů, nejvyšší hora andaluské Siery Nevada a současně celého kontinentálního Španělska, Mulhacén, 3482 metrů. Po Švýcarsku má Španělsko nejvyšší průměrnou nadmořskou výšku v Evropě: 660 metrů (evropský průměr je

Autonomní celky Španělského království

297 metrů); přičemž Madrid je vůbec nejvýše položeným hlavním městem Evropy: 655 m n. m. Tato zcela mimořádná členitost Španělska způsobila, že jednotlivé části země zůstávaly po dlouhá staletí značně izolovány, absence vzájemné plynulé a intenzivní komunikace stojí za dodnes přetrvávajícími extrémními rozdíly mezi jednotlivými regiony; integrace a centralizace země po francouzském vzoru se přes veškerou snahu vládců od Katolických králů až po Franciska Franka neadešla, a doposud vlastně úplně nedatí. Někteří historikové tvrdí, že skutečně sjednocené Španělsko nevzniklo v období Isabely a Ferdinanda, ale teprve v polovině 19. století, kdy se naplno rozeběhlo budování železnic. Ani ty se ovšem dodnes nemohou délkou svých tratí, 15 500 kilometrů, rovnat s velkými evropskými státy, vždyť například zhruba stejné velké Francie disponuje dvojnásobkem (30 000 kilometrů), skoro o třetinu menší Německo má 41 000 kilometrů, a dokonce šestkrát menší Česká republika vykazuje 9500 kilometrů železničních tratí. Význačnou roli dále sehrála a sehrává mimořádná krajinná a především klimatická (a následně logicky i vegetační) rozmanitost Španělska. Zatímco většně zelený; na srážky i vegetaci bohatý sever, tzv. *España verde* („zelené Španělsko“), svými lesy, loukami a horskými údolními může připomínat střední Evropu či západní pobřeží Francie, rozsáhlá centrální náhorní plošina (*Meseta Central*) je suchá, vyprahlá a na vegetaci chudá. Na jihu, v Andalusií, se střídají polopouště

s mimořádně úrodnými údolními řek, jihovýchodní pobřeží a Baleárské ostrovy lze bez nadsázky označit za subtropický ráj. Na severu i na jihu země doplňují tuto pozoruhodnou paletu skutečně velehory, mnohde s psnými věčného sněhu. Civilizační a kulturní centra se pochopitelně často rodila zejména v úrodných údolích španělských řek, ať už těch ústících do Atlantiku (Tajo – vůbec nejdlejší ze španělských řek, Duero, Guadiana, Guadalquivir) či oněch tekoucích ke Středomořímu moři (Ebro – neivdotnější španělská řeka, Júcar, Segura).

Je nesenadné, ne-li přímo nemožné, porozumět španělským dějinám, aniž by člověk bral v úvahu specifický fenomén života španělské společnosti, který ji poznamenával po stovky let a úplně nevytřel dodnes. Říká se mu obvykle *patritia chica* (doslova „malá vlast“) a „matematicky“ by jej bylo možné vyjádřit asi takto: pocit souznělosti s celkem a lojalita k němu se zmenšují se čtvrcem vzdálenosti. Čím menší lokalita, tím intenzivnější patriotismus. Španělé poviové, ale i způsobem života a chápáním světa patřili odedávna především do své vesnice, potom do svého regionu, méně už do své provincie či kraje, velmi málo do Španělska a prakticky vůbec potom do Evropy. Pokud se chtěli vymezovat, činili tak především vůči nejbližším sousedům. To objasňuje jinak jenom těžko vysvětlitelnou zarputilou rivalitu vůči lidem žijícím ve vzdálenosti několika málo kilometrů. Ta se projevovala v nejirůzněších pomluvách, nadávkách i obscenostech na jejich adresu. Zpochybňovala se jejich mužnost, morálka, majetek, pracovitost apod. Některá špičkování tohoto typu se dokonce ustalovala i v jazyce: *Antes ramera que gallega* („Raději být kurvou než Galicijkou.“) Rivalita mezi některými městy šla tak daleko, že čas od času docházelo i k násilným konfliktům výrazně překračujícím rámec a rozsah obyčejných hospodských vraček mezi „Hornáky“ a „Dolňáky“. Často se do tohoto koktejlu přímo kapuletovsko-montekovských urážek a vzájemných ponižení přimíchávala také politika, a vznikala tak opravdu dosti výbušná směs, někdy pohánějící, jindy zase brzdicí nejirůznějši revoluce i „revoluce“ španělského 19. století. Tak se třeba k tradičním animozitám mezi obyvateli ultrakonzervativního galicijského Santiaga, biskupského sídla a cíle svatofakubských poutníků, a poměrně liberálně smýšlejícími Galicijci z přístavní La Coruña v průběhu 19. století přidaly sváry politického charakteru a výsledkem byla vzájemná averze takřka shakespearovských rozměrů. Uvedme i jiný výmluvný příklad. V průběhu kantonnání revoluce v roce 1873 síce kanton Castellón v obecné rovině stál na stejné straně jako sousední kanton Valencie, jenomže brzy vzájemné resentimenty, vyvolané minulými dekadami urážek, sportů a konfliktů, převážily nad potřebou společného boje proti „reakci“ a výsledkem byla porážka obou federalistických hnutí. Tato tendence k bratrovražedné fragmentarizaci je pro Španěly 19. a 20. století typická a patří například i k hlavním důvodům toho, proč druhá republika, třhaná na kusy mnohdy sektářskými spory mezi republikány, socialisty, komunisty a anarchisty, ale třeba taky mezi jednotlivými frakcemi uvnitř socialistické strany, nedokázala vzdorovat Frankovi, který velmi tvrdou rukou veškeré tendence k vnitřním sportům potlačil hned v zárodku a svému táboru vnutil síce do značné míry fiktivní a extrémně manipulativní, leč ve výsledku vysoce efektivní jednotu „všech za *Caudillo*“.

A na závěr připojme dodatek, který s výše uvedeným úzce souvisí. První kapitoly naší knihy ve skutečnosti nevyprávějí o historii Španělska, protože podobný termín-koncept se poprvé objevuje až po rozpadu západofirnišské říše, která

pracovala s jednotkou jménem Hispánie, kam patřil celý Pyrenejský poloostrov, včetně Portugalska. Diskuze na téma, odkdy lze mluvit o Španělsku jako o skutečně existující zemi (stát, národě), ještě zdaleka není uzavřena. V průběhu mnohdy dosti vášnivých polemik vykrystalizovalo pět hlavních variant počátku španělských dějin: doba vizigótského toledského království; sjednocení Aragonie a Kastilie za Katolických králů; doba Karla I. (V.) jako prvního španělského monarchy; centralizace monarchie za prvního Bourbona Filipa V.; první ústava z Cádiz v roce 1812. My se přidržíme klasické interpretace, kdy je za vznik Španělska považována personální unie Isabely a Ferdinanda – v naší verzi vyprávění se tedy Španělsko rodí na konci 15. století.